

Nr 38

Utlåtande i anledning av motion om åtgärder i syfte att underlätta för anställda att delta i fackligt och politiskt arbete.

I en till allmänna beredningsutskottet hänvisad motion, I: 979, av herr *Strandberg* och fru *Florén-Winther* hemställes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning under medverkan av företrädare för arbetsmarknadens organisationer i syfte att utarbeta förslag till att underlätta för anställda att delta i fackligt, kommunalt och politiskt arbete.

Motionärerna anför att gällande tjänstledighetsbestämmelser inom såväl statlig och kommunal som privat tjänst visar att många problem möter den som vill åta sig fackligt, kommunalt eller politiskt arbete. Brist på positivt intresse från företagens eller överordnades sida kan vara ett hinder för den anställde att få den ledighet som erfordras för att det fackliga, kommunala eller politiska uppdraget skall kunna utövas. Detta har markerats ytterligare genom fortskridande rationalisering, fler specialtjänster, skiftarbete och kontinuerlig drift. Det är bristande jämlikhet och kränkning av det allmänna rättsmedvetandet att vissa medborgargrupper lättare än andra grupper kan erhålla erforderlig tjänstledighet för utövande av denna typ av förtroendeuppdrag.

Även bland statsanställda förekommer att den anställde trots att han kunnat styrka att han är i behov av ledighet likväl kan förvägras sådan »om särskilda omständigheter föreligger».

En analys bör göras av frågan, vilka möjligheter som står till buds för anställda att påta sig uppgifter som här är i fråga. En samordning av avtalsbestämmelser på området bör eftersträvas.

Utskottet har inhämtat yttrande i ärendet från Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, Landsorganisationen (LO), Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Statstjänstemännens riksförbund (SR), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO) samt Sveriges arbetsledareförbund (SALF).

Landstingsförbundet anför bl. a. att inom det landstingskommunala området i regel inte finns några hinder för anställda att delta i kommunalt arbete eller i fackliga och politiska organisationers arbete samt uttalar beträffande kommunala förtroendeuppdrag och kommunalanställdas möjligheter i dessa hänseenden följande.

Bihang till riksdagens protokoll 1970. 11 saml. Nr 38

Beträffande frågan om kommunala förtroendeuppdrag vill styrelsen först erinra om landstingslagens bestämmelser angående den allmänna skyldigheten att åta sig sådana uppdrag. Lagstiftningen betonar därigenom vikt av ett medborgerligt engagemang i den kommunala verksamheten. Det bör även uppmärksammas att landstingsförbundets rekommendation till landstingen om arvoden till de förtroendevalda vid deltagande i landstingskommunala sammanträden och dylikt ekonomiskt underlättar för anställda att ägna sig åt kommunal verksamhet under arbetstid. Styrelsen anser det självfallet vara angeläget med en bred representation i de förtroendevalda kommunala organen men ifrågasätter behovet av en utredning i denna fråga.

Vad gäller de landstingsanställdas möjligheter att inneha landstingskommunala förtroendeuppdrag samt delta i fackligt och politiskt arbete erinras om gällande kollektivavtalsbestämmelser. De kommunala kollektivavtalen för såväl tjänstemän som övriga arbetstagare innehåller bestämmelser om helt eller delvis bibehållna löneförmåner under ledighet för fullgörande av riksdagsuppdrag, förtroendemannauppdrag åt kommunen eller annat uppdrag av vikt för kommunen. Därigenom kan de avtalslutande parterna sägas ha markerat värdet av att de anställda ägnar sig åt samhälleliga uppdrag.

Ledighet för deltagande i facklig och politisk verksamhet regleras visserligen inte i de kommunala kollektivavtalen, men i 1936 års lag om förenings- och förhandlingsrätt § 7 stadgas att arbetsgivare ej må vägra arbetstagare skäligen ledighet för deltagande i förhandling om fråga, vari han är utsedd att vara representant för sin förening.

Landstingsförbundet finner inte motiverat med en utredning vad gäller det landstingskommunala området.

Arbetsgivareföreningen har begränsat sitt yttrande till förhållandena inom det enskilda näringslivet och anför i huvudsak följande.

Enligt lagen om förenings- och förhandlingsrätt tillförsäkras arbetstägarna rätt att verka för sina fackliga organisationer. Som framgår av föreliggande rättspraxis förekommer föreningsrättskränkningar mycket sällan. Föreningen kan icke finna att saklig grund föreligger för ett påstående att inom föreningens område de anställda av arbetsgivarna skulle hindras att åta sig fackliga uppdrag. Det kan tvärtom sägas att föreningen och dess förbund och delägare är klart positivt inställda till att främja ett fruktbarande samarbete med de anställdas organisationer. Ett av uttrycken för detta är den överenskommelse, som den 20 februari 1970 träffades mellan föreningen och landsorganisationen om att rekommendera anslutna förbund att på sätt rekommendationen närmare anger träffa avtal rörande klubbordförandens eller motsvarande förtroendemens ställning i företaget. I överenskommelsen behandlas huvudsakligen klubbordförandens rättigheter och skyldigheter vid ledighet för fackligt arbete inom det företag, där han är anställd, men även vissa regler för ledighet vid verksamhet på central facklig nivå förefinnes. Sålunda sägs i överenskommelsens § 7 följande. »Klubbordförande som av sin organisation kallas till kurser, konferenser eller annan dylik facklig verksamhet, bör erhålla ledighet från arbetet. Klubbordförande skall dock alltid erhålla ledighet för deltagande i centrala förhandlingar eller avtalskonferenser. Framställning om ledighet skall med hänsyn till planeringen av produktionen om möjligt göras senast 14 dagar

före ledighetens påbörjande.» I gällande tjänstemannaavtal anges att tjänsteman har rätt att motta fackliga förtroendeuppdrag.

I lagar som rör tillsättandet av ledamöter i olika slag av offentliga nämnder m. m. stadgas ofta att den enskilde medborgaren i princip är skyldig att mottaga erhållet offentligt uppdrag. Ur arbetsgivarsynpunkt ter det sig också angeläget att de anställda genom att mottaga olika offentliga uppdrag vidgar sina egna och därmed företagets kunskaper om och engagemang för den offentliga verksamheten. I de fall utförandet av de offentliga uppdragen icke alls eller endast i ringa utsträckning inkräktar på arbetstiden torde icke någon motsättning mellan kravet på en effektiv insats i företaget och i det offentliga uppdraget uppkomma. Om däremot den anställdes verksamhet utanför företaget kräver att han helt eller till mycket stor del blir ledig från arbetet kan naturligen svårigheter uppkomma särskilt i mindre företag, där företagets organisation och ekonomiska omfattning icke gör det möjligt att under längre tid »dubbla» en viss befattning. Det är dock föreningens uppfattning att arbetsgivarna i största möjliga utsträckning söker anpassa sig till de skäliga krav på ledighet, som den anställda kan ha. Det kan i detta sammanhang erinras om att i vissa arbetaravtal regleras frågor som rör den anställdes utövande av offentliga förtroendemanuppdrag. I gällande tjänstemannaavtal fastslås tjänstemans rätt att in-
neha statligt och kommunalt uppdrag.

Förhållandena beträffande arbetets organisation varierar starkt mellan olika företag och branscher. Frågor om ledighet för anställda måste med hänsyn härtill ytterst prövas vid det enskilda företaget. Föreningen anser därför att hithörande frågor bör lösas av arbetsmarknadens parter på sätt hittills skett.

Arbetsgivareföreningen avstyrker motionen.

TCO anför bl. a. följande.

Möjligheten att erhålla ledighet och de ekonomiska villkoren under ledigheten är nu starkt växlande mellan olika avtalsområden. Inom vissa sektorer har avtal kunnat träffas härom, på andra områden är förhållandena helt oreglerade. Som speciellt anmärkningsvärt vill *TCO* beteckna, att det på en arbetsmarknadssektor till följd av lagstiftning inte ens är möjligt för parterna att avtala om rätt till tjänstledighet. Enligt kommunaltjänstemannalagen § 2 får nämligen inte avtal träffas om rätt till annan ledighet än semester.

TCO vill i detta sammanhang nämna att frågor av den typ motionärerna väckt för närvarande är föremål för studium inom organisationen. *TCO*:s eget utredningsarbete på detta område har dock en begränsad räckvidd varför tillsättandet av en offentlig utredning skulle ligga helt i linje med *TCO*:s intresse. Det kan nämligen inte vara likgiltigt att klarlägga i vilken utsträckning den existerande formella likställdheten, när det gäller förvärv av uppdrag inom det demokratiska styrelsesystemet, också motsvaras av full likställdhet när det gäller möjligheten att mottaga och utöva uppdragen.

TCO tillstyrker motionen.

SR uttalar följande.

I den mån det förekommer att vissa medborgare eller grupper av med-

borgare av ovidkommande skäl eller på grund av beroendeförhållanden eller dylikt hindras från att åtaga sig fackliga kommunala eller politiska uppdrag måste detta uppenbarligen anses vara »bristande jämlikhet och kränkning av det allmänna rättsmedvetandet». Då detta problem säkerligen många gånger kan vara mycket känsligt och svårt att komma till rätta med för den enskilde, som drabbas därav, kan den av motionärerna föreslagna utredningen troligen ha en uppgift att fylla.

SR tillstyrker motionen och förutsätter att förbundet blir representerat i utredningen.

SACO anför.

I en demokrati är det önskvärt att en person kan åtaga sig fackliga och politiska uppdrag ohindrad av sina anställningsförhållanden. Den rätt till tjänstledighet, som här erfordras, bör etableras genom avtal mellan arbetsgivare- och arbetstagarorganisationerna. Så kan emellertid för närvarande inte ske för de anställda i statlig och kommunal tjänst. Enligt statstjänstemanna- och kommunaltjänstemannalagarna (§ 3 resp. § 2) kan avtal inte träffas om »rätt till annan ledighet än semester». Sådan rätt är alltså offentlighetsrättsligt reglerad. Den föreslagna utredningen bör få i uppdrag att lägga fram förslag till undanröjande av denna inskränkning i förhandlingsrätten.

Därutöver vill *SACO* påtala ett förhållande som verkar avhållande för vissa tjänstemän att åtaga sig fackliga och politiska uppdrag. Inom vår allt mer specialiserade arbetsmarknad blir det allt svårare att finna ersättare för de arbetstagare som behöver ledighet för fackligt eller politiskt uppdrag. Detta är särskilt fallet för uppdrag som fordrar kortvariga men ständigt återkommande ledigheter. I dessa fall brukar arbetsgivaren som regel inte sätta vikarie på tjänsten oftast beroende på svårigheten att anskaffa någon ersättare. Sålunda blir oftast situationen den, att arbetstagaren får sin begärda ledighet, medan hans arbetsuppgifter inte minskar i motsvarande mån. Detta gäller framför allt arbetstagare med kvalificerade arbetsuppgifter, som då i praktiken får arbeta in den tid som gått förlorad. Det finns sålunda skäl att anta att dessa arbetstagare i många fall inte finner det attraktivt att åtaga sig fackliga eller politiska förtroendeuppdrag. Hindret torde öka ju mer specialiserad och »värdefull» arbetstagaren är för företaget/förvaltningen. Denna utveckling anser *SACO* vara högst otillfredsställande.

SACO tillstyrker motionen.

SALF ansluter sig till motionärernas synpunkter och tillstyrker motionen. Arbetsmarknadens parter, däribland *SALF* bör vara representerade i utredningen.

LO anför i huvudsak följande.

För de anställda i privat tjänst har i början av detta år en överenskommelse träffats mellan Svenska Arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen, vilken reglerar de fackliga förtroendemännens ställning i företagen. På det statliga området har regeringen för kort tid sedan tillsatt en utredning i syfte att underlätta för de anställda att fullgöra de fackliga uppdrag som anförtrotts dem och på det kommunala området pågår sedan någon tid förhandlingar mellan berörda parter i liknande syfte.

LO avstyrker motionen.

Svenska kommunförbundet framhåller bl. a. att som regel inte föreligger några hinder på det primärkommunala området för anställda att verka kommunalt, fackligt och i politiska organisationer. Förbundets uttalanden ansluter sig i övrigt i allt väsentligt till de synpunkter Landstingsförbundet anfört beträffande det landstingskommunala området samt anför avslutningsvis följande.

Ledighet för deltagande i facklig och politisk verksamhet regleras visserligen inte i de kommunala kollektivavtalen, men såvitt styrelsen har sig bekant är kommunerna i allmänhet positivt inställda till personalens önskemål om ledighet för sådant ändamål. Att den ledighetssökandes partitillhörighet skulle påverka möjligheten för kommunalanställda att erhålla ledighet för politiska uppdrag anser styrelsen vara föga troligt.

Kommunförbundet avstyrker motionen för primärkommunernas del men motsätter sig ej en utredning beträffande övriga sektorer av arbetsmarknaden.

Utskottet

Motionärerna hemställer om en utredning med sikte på åtgärder ägnade att underlätta för anställda att delta i fackligt, kommunalt och politiskt arbete.

Det är i ett demokratiskt samhälle som det svenska angeläget att medborgarna äger goda möjligheter att genom fullgörande av förtroendeuppdrag på det rikspolitiska och det kommunalpolitiska planet delta i utformningen av olika samhällsaktiviteter. Detsamma gäller arbetet på det fackliga området. De i motionen upptagna frågorna förtjänar därför enligt utskottets mening stor uppmärksamhet, och de har också beaktats i skilda sammanhang.

Således har mellan Landsorganisationen och Arbetsgivareföreningen för ett par månader sedan träffats en överenskommelse i den sedan länge aktuella frågan om de fackliga förtroendemännens ställning i företagen. Överenskommelsen utgör en rekommendation till anslutna förbund att träffa avtal av innebörd bl. a. att klubbordförande får ovillkorlig rätt till ledighet för deltagande i centrala förhandlingar och avtalskonferenser samt att han bör erhålla ledighet även för kurser, konferenser eller annan dylik facklig verksamhet som han kallats till av sin organisation. Vid större företag bör avtalsbestämmelserna gälla även för vissa andra fackliga funktionärer än klubbordförande.

Det kan vidare noteras att statsrådet Löfberg nyligen tillkallat en sakkunnig med uppdrag att utreda frågan angående ledighet m. m. för sådan anställd inom den statliga förvaltningen som i egenskap av facklig förtroendeman fullgör uppdrag inom personalorganisation.

Kommunförbunden hänvisar till att frågan om ledighet för deltagande i facklig verksamhet visserligen inte regleras i de kommunala kollektivav-

talen men att i lagen om förenings- och förhandlingsrätt stadgas rätt för arbetstagare till skälig ledighet för deltagande i förhandlingar. Förbunden deklarerar en välvillig inställning till de inom kommuner och landsting anställdas behov av ledighet för sådana ändamål.

I fråga om möjligheterna för anställda att delta i det politiska arbetet kan allmänt erinras om att i gällande avtal såväl arbetare som tjänstemän tillförsäkrats rätt att inneha statliga och kommunala uppdrag och att avtalen också innefattar rätt för dem att under ledighet för fullgörande av riksdagsmannauppsdrag eller kommunala uppdrag helt eller delvis bibehålla sina löneförmåner.

Det kan sammanfattningsvis konstateras att de på arbetsgivarsidan hörda remissinstanserna — Arbetsgivareföreningen och kommunförbunden — samtliga uttalat uppfattningen att önskemål från anställdas sida om ledighet för deltagande i fackligt och politiskt arbete bör, i den mån de inte är tillgodosedda genom avtal, behandlas välvilligt. Såvitt utskottet kunnat bedöma bör stor vikt tillmätas detta förhållande med hänsyn till den vägledande betydelse de nämnda organisationerna torde ha för ställningstagandena hos företagen och i kommuner och landsting.

De i ärendet hörda tjänstemannaorganisationerna har anslutit sig till motionärernas förslag. Det har därvid särskilt påtalats att statstjänstemannalagen och kommunaltjänstemannalagen stadgar förbud mot träffande av avtal om »rätt till annan ledighet än semester». Enligt utskottets mening kan det förutsättas att den ovannämnda, av statsrådet Löfberg tillkallade sakkunnige vid fullgörande av sitt uppdrag kommer att ta upp den här berörda lagbestämmelsen till prövning. Det kan också erinras om att en översyn av statstjänstemannalagen, ehuru med andra utgångspunkter, kommer att påbörjas inom kort. Man torde kunna räkna med att resultaten härav kommer att avspeglas även inom den för kommunaltjänstemännen gällande lagstiftningen.

Utskottet, som finner motionens syfte beaktansvärt, får avslutningsvis anföras, att de ovan nämnda åtgärderna och initiativen och den inställning till hithörande frågor som kommit till uttryck i Arbetsgivareföreningens och kommunförbundens yttranden bör kunna leda till att motionärernas önskemål blir i väsentlig grad tillgodosedda. Utskottet finner inte skäl tillstyrka motionärernas förslag om en utredning i ämnet utan hemställer

att motion I: 979 i den mån den inte kan anses besvarad med vad ovan anförts inte må föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 28 april 1970

På allmänna beredningsutskottets vägnar:

NANCY ERIKSSON

Närvarande:

från f ö r s t a kammaren: herrar Möller*(s), Oscar Carlsson (s), Kilsmo (fp), Karl Gustav Pettersson*(s), Ernst Olsson (ep), Axelson (fp), fru Florén-Winther (m) och herr Andreasson*(cp);

från a n d r a kammaren: Fru Eriksson i Stockholm (s), herrar Rimås (fp), Nilsson i Bästekille (m), fru Ekroth (s), herrar Johansson i Simrishamn (s), Johansson i Skärstad (cp), Wiklund i Härnösand (s), Andersson i Örebro (fp), Hugosson (s), Rosqvist (s) och fru Jonäng*(cp).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av fru *Florén-Winther* (m) och herr *Nilsson* i Bästekille (m), vilka ansett att utskottet bort anföra och hemställa följande.

»Utskottet finner motionens syfte beaktansvärt. Det torde enligt utskottets mening vara nödvändigt att i motionen berörda frågor beaktas vid den översyn av statstjänstemannalagen som snart kommer att påbörjas, och utskottet förutsätter att så kommer att ske.

Även om en sakkunnig således nyligen tillkallats för nyssnämnda utredning synes det utskottet önskvärt att utredningen får bedrivas under direkt medverkan av berörda parter, särskilt som en del intresseorganisationer uttalat önskemål härom. Den tillkallade enmansutredningen bör därför omändras till en utredning, i vilken också representanter för arbetsmarknadens organisationer i enlighet med motionärernas önskemål får ingå.

Utskottets här uttalade uppfattning bör ges Kungl. Maj:t till känna.

Utskottet får således hemställa

att riksdagen i anledning av motionen I: 979 i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening ger till känna vad utskottet ovan anfört.»